

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה החשובה ודופת צדקה וחסד מרת **ורדה שניצר** ע"ה ב"ר מאיר ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה" ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
 בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"
 חתם סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 542

מסכת בבא בתרא נ"א-נ"ז

בס"ד, כ"ג תשרי תש"ע

השבוע בגליון

- ◆ תפילה על קבר צדיק מתקבלת מכל מקום שממנו רואים את הקבר
- ◆ מי קדם למי, הנטלה או נטילת הידיים?
- ◆ רביעית של תורה, הפולמוס ועילותיו

- ◆ חצי שיעור אסור מן התורה, גם בשבת?
- ◆ הכנת כוס תה בשבת, כיצד?
- ◆ כיצד רכשו בעבר מקומות בבית הכנסת?
- ◆ מקום בלי כסא...

- ◆ חשיבות העליה לקברי צדיקים
- ◆ התנצלותו של רבי יהונתן אייבשיץ

דבר העורך

יושקה

יושקה היה שמו. מכרו טענו כי יושקה זה, פלא מהלך הוא. כשרונות מדהימים נתגלו בו עוד בהיותו עלם רך בשנים, אך ההצלחה מעולם לא האירה לו פנים. **יושקה**, נכרי פולני שנועד לפני שנים רבות, נכשל בכל דבר אשר בו עסק, או יותר נכון, ניסה לעסוק. איש לא ידע מה הסיבה לכך, אך לימים התפרסם שמו של יושקה ברחבי פולין עקב מעשה שהיה. **בית** ישן ניצב על גבול פולין, ועמד שומם שנים ארוכות. בעבר שימש הבית כמחסה למוכסי הגבול, עד אשר הללו מאסו בו ובנו לעצמם מבנה ראוי לשמו. היה זה יום גשום וערפילי, כאשר גבר עמוס לעייפה בסקים ובצורות עשה את דרכו בחסות הערפילים אל הבית, ובעקבותיו שרקה את רגליה שיירת זאטוטים שדורבנו על ידי אמם. **מספר** כלבי בר שאיוו להם את הבית למושב סולקו ממנו עד מהרה, ועד שירדה החשיכה על האזור, כבר היו חפציהם המועטים של בני המשפחה מסודרים למופת. רצפת הבית נוקתה וצוחצחה, מזרני קש נפרשו על הריצפה ובני הבית נרדמו אל הלילה הראשון של התכנית הגדולה. **במהלך** הימים הבאים יצר יושקה קשר קליל אך חביב עם שומרי הגבול ופקידי המכס. למשמרת הבוקר היה דואג לכוסות קפה מהבילים, ולממונים במשמרת אחר הצהריים והערב היתה רעייתו דואגת לשלוח פירות עסיסיים עם אחד מילדיה. **חלפו** עברו להם שבועות מספר, ובבוקר בהיר אחד יצא אבי המשפחה את "ביתו" וניגש אל המחסום המאויש על ידי שומרי הגבול ופקידי המכס, להם סיפר, כי הוצעה לו עבודת כפיים ברוסיה, במרחק קצר מן הגבול, וברצונו לגשת אל מקום עבודתו החדש. **לאחר** בדיקה קצרה של שומרי המכס, ירדו החדשים, מיועדנו מצא את עצמו מעברו השני של הגבול, על אדמת רוסיה. התכנית עברה לשלב ב'.

דף נה/ב הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים

חצי שיעור אסור מן התורה, גם בשבת?

כידוע, מים שהורתחו על גבי אש בכחם לבשל מאכל או משקה צונן. לפיכך, אסור בשבת לערות מים רותחים מכלי ראשון [- הכלי שבו הם בושלן] על מאכל שאינו מבושל, משום שהמים יבשלו את קליפתו של המאכל ("שולחן ערוך", או"ח, סימן ש"ח, סעיף י') [ועיינו ב"משנה ברורה", שם, ס"ק פ"ב, שה"ה שאין לערות מים רותחים מכלי ראשון על מעט מים צוננים].

הכנת כוס תה בשבת, כיצד?: נושא זה אקטואלי בכל שבת, כאשר אדם רוחץ כוס ובעוד נותרו בה מספר טיפות מים צוננים הוא מבקש לשפות לתוכה מים מן המיחם שעל הפלטה. לדעת רוב הפוסקים אסור לעשות כן, שהרי בכך מתבשלים טיפות המים הצוננים שבכוס. לפיכך, יש לנער היטב את הכוס לפני שפיכת המים הרותחים, או לנגבה (עייני שו"ת "אגרות משה", או"ח, חלק א', סימן צ"ג, ושו"ת "מנחת יצחק", חלק ט', סימן ל'). חלק ניכר מנידון זה מייחדים הפוסקים לשאלה, אם המבשל בשבת טיפות מים בודדות עובר על איסור מן התורה או על איסור מדרבנן. נידון זה קשור באופן ישיר לדעת הרשב"ם בסוגייתנו, כלהלן.

לדעת רבי יוחנן (יומא טז א) "חצי שיעור אסור מן התורה". כלומר: אף על פי שעיקר איסור התורה נאמר על השיעורים אשר ניתנו לנו כהלכה למשה מסיני, כגון: כזית, רביעית וכדומה, והאוכל או השותה פחות משיעור זה אינו לוקה, מכל מקום, גם האוכל או השותה כמות פחותה מן השיעור, עובר על איסור מן התורה.

לדעת ראשונים רבים (רש"י, שבת, טז א, ד"ה "וכי מותר לאפות פחות משיעור", בריטב"א שם ובהגות אשרי, ועייני "משנה למלך", הלכות שבת, פרק י"ח, הלכה א'), כלל זה גם תקף לגבי מלאכות שבת. לפיכך, אדם המבשל מים בשבת בכמות הפחותה מן השיעור שנקבע לאיסור זה (עייני רמב"ם, הלכות שבת, פרק ט', הלכה א'), עובר על איסור תורה, אף על פי שאינו לוקה על מעשה זה. אולם, יש המוכיחים מן הרשב"ם בסוגייתנו, כי לדעתו במלאכות שבת לא נאמר הכלל "חצי שיעור אסור מן התורה".

סוגייתנו עוסקת באדם שעבר על מלאכת הוצאה בשבת, באלה מקרים הוא חייב. בקשר לכך מבאר הרשב"ם (ד"ה "במסכת שבת תנן"), כי אדם שהוציא בשבת חצי גרוגרת, שהוא חצי מן השיעור שנקבע למלאכת הוצאה, אינו עובר על איסור, שכן, שיעורי מלאכות שבת נקבעו על פי חשיבותם, מאחר שבשבת אסרה תורה "מלאכת מחשבת", מלאכה חשובה. לפיכך, אדם שעשה פעולה זו בחצי שיעור, לא עבר על איסור כלל, שכן, אין פעולתו נחשבת כמלאכה [ראוי לציין שכך עולה מדברי הרשב"ם שגם זה כלול במלאכת מחשבת-מלאכה חשובה. אולם עייני ברש"י חגיגה י/ב מה שפירש ב"מלאכת מחשבת"].

לעילוי נשמת

מרת **חיה רחל וינברג** ע"ה

ב"ר מנחם מנדל ז"ל נלב"ע כ"ט בתשרי תשמ"ב

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו הר"ר **מנחם וינברג** ומשפ' שיחיו בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **שמעון יסלזון** ז"ל

בן החבר שמואל ע"ה נלב"ע ה' מרחשון תשנ"ו

וזוגתו מרת **לינה קריינלה** ע"ה בת ר' אריה פורוכהיימר ע"ה נלב"ע כ"ו בתשרי תשנ"ט **תנצב"ה**

הונצחו על ידי ידידיהם שיחיו

מדברי הרשב"ם הוכיחו הפוסקים, כי לדעתו "חצי שיעור אסור מן התורה" לא נאמר לגבי מלאכות שבת. שכן, השיעורים של איסורי השבת אינם ככל השיעורים שניתנו בהלכה למשה מסיני, אלא קבעום משום שבשיעור פחות מכך אין עשיית הפעולה נחשבת כמלאכת מחשבת, היינו: הפעולה אינה חשובה. מעתה, אם חז"ל קבעו, שהעברת גרוגרת שלמה בלבד מרשות לרשות היא הנחשבת כפעולת העברה, אין לומר כי המעביר חצי גרוגרת ביצע חצי איסור, שהרי למעשה בכך נאמר שהוא ביצע חצי פעולה, ומוכן לכל שאין מושג של "חצי פעולה". אמנם, מדרבנן אסור לאדם לעשות פעולת איסור גם בחצי שיעור (עיי' שבת שם).

נמצאנו למדים, כי לדעת הרשב"ם, אדם ששפך מים רותחים לכוס אשר מצויות בה טיפות מים צוננים, עבר על איסור מדרבנן ולא על איסור מדאורייתא, שהרי אין בטיפות הללו שיעור הדרוש לעבור על איסור מבשל בשבת (עיי' שו"ת "דברי יציב", או"ח, סימן קנ"ו, שו"ת "שבט הלוי", חלק ז', סימן קל"ו).

דף נז/א והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה בנכסי הגר לא קנה

כיצד רכשו בעבר מקומות בבית הכנסת?

בגליונות קודמים עסקנו פעמים אחדות בענייני "חזקה" לסוגיה. מן הראוי להבהיר, כי "חזקה" היא מלשון "אחיזה" בנכס. עיתים, "חזקה" משמשת כהוכחה לבעלות על נכס, וכגון, החזקת קרקע במשך שלש שנים מהווה הוכחה לרכישתה, ועיתים משמשת ה"חזקה" כמעשה קניין של הנכס, כמבואר במשנה (בבא בתרא מב/א): "נעל, גדר ופרץ כל שהוא, הרי זו חזקה". לפיכך, אם אדם גידר נכס מסויים ברשות המוכר, הוא מראה בכך שמעתה הוא הבעלים על נכס זה, ובהצבת הגדר הוא רוכש אותו. לדעת אחדים מן הראשונים, קניין זה הוא מן התורה (רא"ש בבא קמא פ"א סימן י"ד ועוד), אך יש הסוברים שהוא מתקנת חכמים, שהסמיכוהו על הפוסקים ("חינוך" מצוה של"ו). במאמר זה נעסוק במחלוקת איתנים שנתגלעה בין רבותינו הראשונים, איזו פעולה נחשבת כ"חזקה" שאפשר לרכוש קרקע באמצעותה.

גמרתנו אומרת: "והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה". משמע, לכאורה, שניתן לרכוש קרקע על ידי לקיטת פירותיה. ואכן, כך פוסק הרמב"ם: (הלכות מכירה פ"א הלכה ט"ז): "המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה, או שאסף פירות האילן או זמרו וכל כיוצא בדברים אלו הרי זה קנה, שהרי החזיק... וכיוצא בזה משאר התשמיש" (שם הל' ט"ו). יוצא, איפוא, כי לדעתו, גם השימוש בקרקע על ידי איסוף הפירות הגדלים בה נחשב לאחיזה בקרקע, וממילא גם ניתן לרכוש אותה מידי בעליה על ידי מעשה זה.

אולם הרשב"ם בסוגיינתו (ד"ה "והרי אכילת פירות"), והראב"ד (שם), וראשונים נוספים חולקים על כך וסוברים, כי אין די במעשה שימוש בקרקע בלבד כדי לרכשה, שכן, הלוקט פירות לא הטיב במאומה עם הקרקע בלקיטת פירותיה, כי אם לעצמו הטיב. לעומת זאת אדם הגודר או הנועל את הקרקע, משמרה במעשהו, ולכן פעולה מעין זו נחשבת מעשה שיש בו "הוראת בעלות", שעל ידו ניתן לרכוש את הקרקע [לפיכך, הם מפרשים, כי באמור סוגיינתו: "והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה", כוונתה שהשימוש בקרקע מהווה הוכחה לרכישתה, אך לא מעשה קניין].

מחלוקת ראשונים זו גם מובילה לנידון מעניין על אודות מכירת מקומות ישיבה בבית כנסת. בעבר נהגו למכור את מקום הישיבה, כולל הקרקע, לכל ימי חייו של המתפלל. בשורות הבאות נדון אם ניתן לעשות קניין זה על ידי "חזקה".

כאשר נתבונן קמעא כיצד נקנה מקום הישיבה בבית כנסת נבחין, כי לדעת הרמב"ם, על המבקש לרכוש מקום, לשבת במקום זה ובכך לרכשו, שהרי לדעתו אפשר לרכוש קרקע על ידי השימוש בה. אולם לדעת הרשב"ם שאין לרכוש קרקע על ידי השימוש בה בלבד, לכאורה, המנסה לרכוש מקום בבית כנסת על ידי ישיבה בו, לא עשה ולא כלום. ואכן, רבי יעקב מליסא, בעל "נתיבות המשפט" (חו"מ סימן קצ"ב סעיף ו') פסק, כי היושב במקום מסויים בבית כנסת לא רכש את הקרקע, כי אם את זכות השימוש בה בלבד [להבדיל מן המציע מצעות, המוזכר לעיל נג/א, אשר עשה מעשה בקרקע].

אולם יש החולקים על כך (עיי' ט"ז שם ס"ק ז' בשם שו"ת "משאת בנימין", ובשו"ת "בית יצחק" או"ח סימן כ"ג סעיף א'), ולדעתם, גם הרשב"ם סובר שאפשר לרכוש את קרקע מקום הישיבה על ידי ישיבה במקום זה, משום שיש לחלק בין לקיטת פירות בשדה, אשר אינה נחשבת ל"חזקה" - אחיזה בקרקע, לבין ישיבה במקום מסויים בבית כנסת. שכן, היושב על מקומו בבית הכנסת, נהנה

אותו יום בהיר וצח היה. ענני כבשה זכים ולבנים שייטו בנחת בשמי הגבול שידע מלחמות עקובות מדם, וחברי המשמרת השנייה מלאו את כרסם בפירות עסיסיים שהובאו אליהם זה עתה בידי אחד מילדיו של יושקה. כאשר הם הופתעו למראה יושקה ידידם מן הבית הישן אשר הופיע רכוב על אופניו מעברו השני של הגבול. גם להם סיפר יושקה כי מצא עבודה ברוסיה, וכי בכל יום עליו לחצות את הגבול. "יהי כן", הפטיר מפקד נקודת הביקורת. כמעט שעמד לשחרר את הרכוב החביב לביתו, אך לפתע צדו עיניו ארגז מכוסה בקפידה שהוצמד לאופניו של יושקה.

מבטו של המפקד הפך באחת לרציני, ובעודו מביט בפניו התמימות של יושקה, הניד בראשו לעבר הארגז, כאומר "מה זה?" יושקה ניסה להסביר, לתרץ, להתחנף ולהתרפס, אך מאומה לא הועיל. חפוי ראש עמד מן הצד בעת שפקידי המכס התירו את החבלים שנכרכו בקפידה על הארגז. בתנועת יד זריזה הסיר אחד השומרים את כיסוי הארגז, ולעיניהם המשתאות נגלה ארגז מלא... חול.

שוב ניסה יושקה להתחנן על נפשו, אך המפקד לא שעה לתחנוניו והורה לפיקודיו לרוקן את החול מן הארגז עד הגרגיר האחרון, כדי לגלות את התחבולה.

גרגרי חול אדמדמים התגלגלו זה על זה במהירות, ולעיניו הבולשות של מפקד נקודת הביקורת התגלה ארגז ריק!

דקות ארוכות נברו פקידי המכס בידיהם בערימת החול, אך חיפושיהם העלו חול מאומה לא התגלה.

יושקה, שקט מתמיד, אסף בקפידה את החול לתוך הארגז, העמיסו על אופניו ורכב בדומיה לביתו.

למחרת היום, שוב הופיע יושקה אחר הצהריים על אופניו, ועמו ארגז החול המכוסה בקפידה. "אני רוצה לשפץ את ביתי הישן", סח יושקה בתמימות, "וליד מקום עבודתי ברוסיה, גיליתי מצבור חול מעולה לבנייה. תוך מספר חודשים, כאשר תצטבר בביתי ערימת חול הגונה, אתחיל בשיפוצים". המפקד לא השתכנע מהסבריו התמוהים של יושקה, ושוב חזר על עצמו המחזה. החול נשפך על הקרקע, ולאחר מכן נאסף בשתיקה על ידי יושקה.

למחרת המתין מפקד הגבול ליושקה, ובידיו מסננת. "הוא בוודאי טומן לנו מלכודת" הפטיר לפקודיו. "אנחנו נסנן את החול בכל יום, עד אשר הוא יבין, כי לעולם לא יצליח להחדיר דבר מה למדינתנו בלא תשלום מכס, כנדרש על פי החוק". אנשי המשמרת גם ידעו, כי מלבד רצונו של מפקדם למלא את תפקידו כיאות, הוא גם חש מושפל על כי יושקה מנסה להבריח חפצים מתחת לאפו בצורה פרימיטיבית כל כך.

במשך חדשים ארוכים שב המחזה ונשנה. פקידי המכס כבר ערכו ביניהם תורנות מסודרת לסינון "החול של יושקה", כפי שהם כינוהו, אך מעולם לא עלה בידיהם לגלות דבר-מה בארגז, לבד מאשר חול.

ערמת החול בחצר ביתו של יושקה גבהה, וכמצופה, יושקה החל בשיפוצים נרחבים. אט-אט הפכה החורבה את פניה, ומעונו של יושקה קיבל "פנים חדשות".

כעבור תקופה ארוכה עמד בית מפואר על תילו, ויושקה בישר לחביריו פקידי המכס, כי תמה

חלפה לה נידית החולות מארץ לארץ. "סיימתי לשפץ את ביתי" פלט בהנאה גלויה. **מפקד** המשמרת כילה את זעמו בכוס וודקה נוסף, כאשר הוא הורה לאחד מפיקודיו לזמן את יושקה לחדרו.

"**ראה** יושקה", פתח המפקד. "שנינו יודעים כי ארצנו פולין דלה ורצועה היא, אך חולות יש בה לרוב. אני מבטיחך נאמנה, כי אם תגלה לי מה היתה מטרת העברת החולות מרוסיה לפולין, לא אגלה דבר לאיש. אקח עימי את הסוד אל קברי. סקרנותי אינה יודעת גבולות".

יושקה, שאצר את הסוד בקרבו במשך תקופה כה ארוכה, נכנע להפצרותיו של המפקד, ובעוד חיור ערמומי מתפשט על פניו, השיב: "גיליתי פער מחירים עצום בין ארצנו פולין לבין מדינת רוסיה. אני מתכוון לפער במחירי האופניים... אתה אינך יודע, אבל בבוקר הייתי חוצה את הגבול רגלית ופוסע לעיר הרוסית הקרובה אל הגבול. שם בכל יום רכשתי אופניים עליהן רכבתי לקראת ערב וחציתי שנית את הגבול".

המפקד חש מובס ומושפל מן התכנית הערמומית שהגה יושקה, אך עדיין היה עליו לברר דבר מה, "יושקה! בשביל מה נשאת חול כל יום?" "מנת החול היומית לא היתה אלא פתיון שהאכלתי בו אותך, ידידי. ואתה שיתפת פעולה ואכלת אותו בתיאבון...", השיב יושקה.

כנראה שמפקד המשמרת לא עמד בהבטחתו לקחת עמו את הסוד הכמוס אלי קבר, כי אילו עשה כן, לא היה נודע לנו מעשה מעניין זה. מה עלה בגורלו של יושקה, לא נודע מעולם, אך סיפור מעניין זה בכוחו לחדד ולחזק את הערנות ואת תחושת העמידה על המשמר אשר צריכה לקנן בלב כל יהודי.

בעלי המוסר מדגישים בספריהם את הצורך להזהר מפני תחבולותיו של היצר הרע, אשר עלול להכשיל בערמומיותו אנשים אשר אינם שמים לב, ואינם עומדים על המשמר לכל יפתם היצר בחזיונות שווא ויולכם שולל.

אמרו חז"ל (בבא בתרא טז/א): "ברא הקב"ה יצר הרע, ברא לו תורה תבלין". רש"י הקדוש מבאר שבכח התורה לבטל מליבו של אדם כל רצון לחטא ועוון, ולפיכך, היא התבלין נגד היצר הרע. **הקביעות** בלימוד התורה היא הסגולה הנפלאה ביותר לאדם להנצל מן היצר הרע ולזכות לילך בדרך הראויה, ויהי רצון שזוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף נד/ב והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא **בול בלי מכתב**

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, רבה של פוזנא, דאג לתושבי עירו כאב רחום, ומידי יום ביומו ביקר את החולים ודאג לרפואתם. פעם אחת פרצה מגיפה בפוזנא, ובראש המתעסקים במיגורה עמד רבה הנערץ של העיר. שמע פעילותו הברוכה הגיע לחצר המלוכה ועורר את התפעלותו של הקיסר, שיצא מגדרו ושיגר מכתב תודה לרבי עקיבא איגר. לימים נזקק אחד מן השרים לעבור דרך העיר

בגופו מן הקרקע אשר עליה מוצב כסאו, והנאה זו יש בה "הוראת בעלות" מספקת שאפשר על ידה לרכוש את הקרקע. לעומת זאת, המלקט פירות בשדה אינו נהנה בגופו מן הקרקע, כי אם מן הפירות שנלקטו ממנה, ואין מעשהו נחשב כהוראת בעלות מספקת. (וכ"כ הרשב"ם לעיל נג/ב גבי מציע מצעות, ועיי' ריטב"א בקידושין כו, וע"ע שו"ת "חתם סופר" אור"ח סימן כ"ט ובליקוטי הערות שם שהאריכו בכך).

מקום בלי כסא... יש לציין, כי האמור לעיל מתייחס לקניין קרקע בלבד. אולם, מיטלטלין אינם נקנים בחזקה של שימוש בהם כי אם בהגבהה, במשיכה וכדומה (שו"ת מהר"ם אלשיך סימן י'). לפי זה העיר אחד ממחברי זמננו ("תורת הקניינים" פ"ז ביאורים), שאף על פי שקרקע בית הכנסת נקנית למתפללים, השולחנות והספסלים שהם מיטלטלין ואינם מחוברים לקרקע, אינם נקנים במעשה הישיבה בלבד. לפיכך, אם יזיזו את הספסלים והשולחנות למקום אחר בבית הכנסת, ישאר המתפלל - קונה המקום, עם מקום בקרקע בית הכנסת בלבד... [בבית מדרשנו העירו, כי יכול לקנות את המטלטלין בקניין אגב].

דף נח/א אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי

חשיבות העליה לקברי צדיקים

מקדמת דנא נהגו ישראל עם קדושים להתפלל על קברי צדיקים. אין אנו זקוקים להרחיב במעלת התפילה על קברי הצדיקים, אך נציין את גירסת הב"ח ו"עין יעקב" במסכת סוטה (ד/א) שקברו של משה רבינו ע"ה טמון ונעלם, מפני שגלוי וידוע לפני המקום, שאם היו בני ישראל באים ומתחננים על קברו הוא היה עומד בתפילה ומבטל את גזירת הגלות.

גמרתנו מספרת שר' בנאה היה עוסק בציון מקום הקברות, כדי שלא ישלשו בטומאת מת. בתוך כך הגיע ר' בנאה למערת המכפלה ומצא בפתחה את אליעזר עבד אברהם, אשר הוא משבעת הצדיקים שלא מתו (רשב"ם בד"ה "אשכחיה" בשם מסכת דרך ארץ זוטא סוף פ"א), ותפקידו היה למנוע כניסת בני אדם שאינם ראויים למערה (לפירוש אחד במהרש"א בחידושי אגדות). הרשב"ם בסוגייתנו (ד"ה "רבי בנאה") אף מציין, כי ר' בנאה "אדם גדול וחשוב היה, לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי צדיקים, אבל אחר - לא". לאור דברים אלה כתב מהרש"ם ("דעת תורה" אור"ח סימן תקפ"א סעיף ד'), כי לאנשים רמי מעלה בלבד, המבינים בסוד קדושים, ראוי להשתטח על קברות צדיקים, אך אחרים יש להם להמנע מכך.

מדבריו נראה לכאורה, כי אנשים אשר אינם מייחסים לעצמם נקיות מכל חטא ועוון כל שהוא, צריכים למנוע עצמם מעליה לקברי צדיקים, אולם הגאון בעל "מנחת אליעזר" (שם), מאריך להוכיח ממקומות רבים, כי אדרבה, מצווה גדולה להתפלל על קברי הצדיקים, וכל האמור לעיל אינו מתייחס אלא לביקור בקבר צדיק שלא לצורך תפילה, כר' בנאה שביקש להכנס למערות הצדיקים כדי לציין את מקומם. אך המבקש להתפלל על קברו של צדיק אינו צריך לחשוש לכך. ואכן, ה"שערי תשובה" ("שולחן ערוך" אור"ח סימן תקס"ח ס"ק כ') כתב: "שאף אם יושב בארץ ישראל ונפשו איוותה להשתטח על קברי הצדיקים בחו"ל, או יושב בירושלים ורוצה ללכת על קברי הצדיקים שבא"י, שרי לילך אדעתא לחזור", משום שהדבר נחשב למצווה.

אמנם בעל "מנחת אליעזר" מציין את הנאמר בכתבי האריז"ל כי מי שאינו טהור עלול להנזק בגשתו אל קברי הצדיקים (עיי' "מגן אברהם" אור"ח סימן תקנ"ט ס"ק ט"ז).

התנצלותו של רבי יהונתן אייבשיץ: מעניין לצטט את דבריו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל במכתבו לבני קהילת מיץ שבחרו בו לשמש כאב"ד בקהילתם. בו הוא מתנצל על דחיית זמן בואו לקהילתם: "ויש עלי חובת גברא לילך למדינת מעהרין קצה ארץ שלעזיא להשתטח על קברות אבותי בעיר אייבשיץ, והם יבקשו עלי רחמים" (הובא בשו"ת "קול מבשר" ח"ב סימן ז).

תפילה על קבר צדיק מתקבלת מכל מקום שממנו רואים את הקבר: לסיום, נציין את המובא בספר "הילולא דצדיקיא" (הובא ב"מקור החסד" להרב ראובן מרגליות על ספר החסידים אות ת"נ), כי התפילה על קברו של צדיק אינה צריכה להאמר על קברו ממש, אלא די לעמוד במקום אשר משם אפשר לראות את הקבר. כהוכחה לכך הוא מביא את דברי סוגייתנו, המספרת על אביי, שביקש ליד קברו של רב טובי בר מתנה, כי ירפה את אחיזתו מזקנו של נכרי שחיטט בקברו. מאחר שאביי כהן היה, הרי שלא עמד בד' אמותיו של קברו של רב טובי בר מתנה, ובכל זאת הועילה בקשתו.

דף נח/ב כתיב אפיתחא דקפוטקיא אנפק אנבג אנטל מי קדם למי, הנטלה או נטילת הידיים?

בגמרתנו מובאים שמות אחדים למידת נפח של "רביעית", והם: "אנפק", "אנבג" ו"אנטל".
גמרא זו מהווה מקור למחלוקת הראשונים על אודות ביאור המילים "נטילת ידיים", אשר מרוכב
השימוש בביטוי זה, כמעט שאין שמים לב למשמעותו.

במחזור ויטרי (סימן ס"ז) מובא בשם רבינו "תנוח נפשו בצרור החיים" [-רש"י], שמכיוון שהשיעור
המזערי לכמות המים הדרושה לנטילת ידיים הוא רביעית, ובתקופת חז"ל הכלי שתאם שיעור זה
היה נקרא "אנטל", כמבואר בסוגייתנו, לפיכך נקראה מצוות שטיפת הידים בשם "נטילת ידיים"
(ראה גם ברבינו גרשום כאן).

לדעת ראשונים אחרים, שטיפת הידים נקראה בשם "נטילת ידים" עקב הצורך להגביה את
הידיים לאחר שטיפתם, וכלשון הפסוק (ישעיה ג/ט) "וינטלם וינשאם". כך נאמר בשם רב האי גאון
(המובא בספר הפרדס לרש"י ובשבלי הלקט קל"ו, ועוד), ואף המאירי (בספרו בית יד על הל' נט"ם) מעדיף פירוש
זה, ולא עוד, אלא שלדעתו הכמות "אנטל" והכלי "נטלא" (המוזכר בחולין קז/א ומובא ברשב"ם כאן)
נקראו כך על שם שנוטלים ידים בהם, ולא להיפך!

דף נח/ב אנטל זהו רביעית של תורה

רביעית של תורה, הפולמוס ועילותיו

שיעור "רביעית של תורה" המוזכר בגמרתנו, הוא רביעית הלוג. בתרגומו לשיעורי זמננו נחלקו
הדעות. יש הסוברים כי שיעור רביעית הוא 86 גרם, ויש שהגדילו את הכמות, ולדעתם שיעור
רביעית הוא 150 גרם. בשורות הבאות נשתדל לעמוד בקצרה על המקורות לדעות אלו.

במסכת פסחים (קט/א) אומר רב חסדא: "רביעית של תורה אצבעים על אצבעים, ברום אצבעים
וחצי אצבע וחומש אצבע". לדעת ראשונים רבים, שיעור זה הוא נפח של ביצה ומחצה, וכך כותב
רבינו ירוחם ("תולדות אדם" נתיב ה' ח"ד דף מ"ג טור א') לגבי מצוות ארבעה כוסות: "ארבעה כוסות
הללו צריך שיהיה בהם כדי רביעית הלוג, פירוש שהוא ביצה ומחצה כך פשוט בפסחים". גם
ה"שולחן ערוך" (או"ח סימן תפ"ו) בפסקו הלכה זו משתמש במידת הביצים.

הרמב"ם (בפירושו למסכת עדיות) מזכיר גם הוא שיעור זה של ביצה ומחצה ולאחר מכן הוא
מציע אפשרות מדידה פשוטה וקלה לשיעור רביעית: שיעור זה שווה למשקל 27 "דרהם" שהיה
מטבע כסף מקובל בארצות ערב, בערך משנת ד' ת"ס עד עשרות השנים האחרונות. הגאון רבי
חיים נאה זצ"ל שקל את ה"דרהם" בן זמנו, בירושלים תחת שלטון התורכים, ומצאו שוקל 3.2
גרם. נמצא, איפוא, ששיעור רביעית הוא 86.4 גרם כמשקל 27 "דרהם, וסימן נתן לדבר: "כוס"
בגימטריה 86. [4]

ואכן, במשך שנים רבות נחשב שיעור "רביעית" כנפח של ביצה ומחצה, עד אשר רבה של פראג,
הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל, מדד ומצא לפני כמאתיים שנה, כי שיעור "רביעית" לפי חישוב
הגמרא המבוסס על מידות האצבעות כמפורט במסכת פסחים, הינו כנפח של שלש ביצים, היינו
פי שניים מן השיעור הנקוב בראשונים שהוא ביצה וחצי הביצה. משום כך הוא הגיע למסקנה
בספרו צ"ח (פסחים קט), כי יתכן שבמהלך הדורות פחת גדלן של הביצים, ומעתה עלינו להחמיר
ולשער את מידת "רביעית" על פי המדידה שננקבה בגמרא, היינו, לפי אצבעות הידיים, אשר לפיה
שיעור רביעית הוא 150 גרם. אף סימן נתנו לכך - "כוס הגון" בגימטריה 150. אולם, מדגיש הצ"ח
כי אין בכוחו לבטל את מדידת הראשונים לפי ביצים, ולפיכך, שיעורו נועד לחומרא בלבד אך אין
להלך אחריו לקולא, כגון בשיעורי יום הכיפורים ובהפרשת חלה.

פוסקים רבים דנו ארוכות בנושא זה (עיי' "חזון איש" קונטרס השיעורים או"ח סימן ל"ט, "שיעורין
של תורה" להגר"י קנייבסקי זצ"ל, ו"שיעורי תורה" להגר"ח נאה זצ"ל) והמובא לעיל, הינו לקט קצרצר
בלבד.

להלכה, פסק ה"משנה ברורה" (סימן רע"א סעיף י"ג בביאור הלכה ד"ה "של רביעית"), כי לעניין מצוות
מדאורייתא יש להחמיר. וגם לעניין קידוש בליל שבת, שעיקרו מדאורייתא, אף על פי שהברכה
על כוס יין אינה מדאורייתא, נכון לכתחילה לחוש לדברי הצ"ח. אולם, לגבי קידוש ביום השבת
וכן לגבי כוסות אחרים של ברכה יש לסמוך על מנהג העולם.

[4] לאחרונה עסקו מספר תלמידי חכמים בבדיקת הנושא, וגילו כי ה"דרהם" של זמן הרמב"ם שקל כ- 2.8 גרם,
ולפיכך, 27 "דרהם" שוקלים 75.6 גרם בלבד. ממצאים אלו פורסמו במספר ספרים, ביניהם בספר "מידות ושיעורי
תורה" (לרח"פ בניש) אשר קיבל את עדויו של הגר"ז אויערבך זצ"ל לפרסום הדברים באמרו ששמע מכבר, כי רבי
חיים נאה הגדיל מעט את השיעור. אף לשיעור זה ניתן סימן לזכרון: "היין" בגימטריה 75. בממצא זה אין כדי לשלול
לחלוטין את השיעור 86 סמ"ק שהיו שנהגו בו מכבר מטעמים אחרים, ראה בספרו של הרב בניש הנ"ל.

פוזנא, והקיסר ביקשו להכנס אל רבה של העיר
ולעמוד על טיבו.
בהכנסו לחדרו של רבי עקיבא איגר, הבחין השר
בקופסה קטנה המונחת בקצה השולחן ובתוכה בולים
קרועים! "מה זאת?" תמה השר ושאל את מארחו.
ענהו רבי עקיבא איגר: הרי התשלום עבור משלוח
מכתבים על ידי הדואר המלכותי הוא חלק מהכנסות
המדינה. פעמים אחדות נאלצתי לשלוח מכתבים בידי
שליחים פרטיים, וכדי שלא להזיק את אוצר המלוכה
אני קורע בול אחד כנגד כל משלוח פרטי.
תשובתו של רעק"א הדהימה את הקיסר ואת שרי
המלוכה וגרמה קידוש שם שמים גדול [יצויין כי
בימינו דמי הבול מהווים תשלום עבור הטיפול
במשלוח, ואילו דמי הבול בזמנו של הגרע"א
זצ"ל היו כמין "מס מכתבים", בדומה למיס קניה,
למיסי יבוא וכדומה].

נסא דברכתא

מעומקא דליבא
נשגר בזאת ברכת מזל טוב
לרגל השמחה השרויה במעונם של
הרבנים מגידי השיעורים מבית מדרשנו
הרה"ג איתמר גוטל שליט"א
ביהכ"נ דרך החיים - אלעד
לרגל הולדת הבת
הרה"ג דוד רוזנצוויג שליט"א
ביהכ"נ ברית ישראל-בני ברק, עולי לוב-רעננה
לרגל הולדת הבת
בברכת התורה ולומדיה
מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת
הר"ר **יקותיאל יהודה (גייקובס) ז"ל**
ב"ר מנשה הי"ד
נלב"ע ט"ו בתשרי תשס"ו
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **בלימה מלכה לוי ע"ה**
ב"ר יצחק דב ז"ל
נלב"ע שמחת תורה תשס"א
תנצב"ה
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

העלון יוצא לאור ע"י
מאורות הדף היומי

Main Office:	משרד ראשי:
Wagman street 1	רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL	ת.ד. 471 בני-ברק
tel: +972-3-5775333	טל: 03-5775333
Fax: +972-3-7601020	פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il	אימייל: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 151-500-700